

Actuele eeuwigheid

"Why are you interested in that man?" De Deense serveerster had het eigenlijk te druk voor mijn verzoek. Ik wist dat er in de Koninklijke Schouwburg van Kopenhagen een gedenkplaat van Kaj Munk moest hangen en wilde die met eigen ogen zien. Alleen... het gebouw zat op slot. Beschroomd polste ik in het dichtstbijzijnde café haar of ze kon regelen dat ik er toch in kon. Tja, waarom zou ze? Ik begon met: "He was an inspiring person, who lived before you and I were born" en opperde wat van onderstaande ideeën. Een kwartier later had ze voor vervanging een collega opgeroepen, de sleutelbos geregeld en zocht ze in de schouwburg de plek waar ik bovenstaande foto kon nemen. "Thank you so much!" Maar waarom al die moeite?

Lucas zorgde voor de verbinding

Rond 1985 vernam ik voor het eerst over Kaj Munk. Onverwacht kreeg ik zijn *Bericht van Lucas over Jezus en zijn gemeente* in handen. Dit boekje bleek onderdeel van een project uit de jaren veertig van negen Deense auteurs en illustratoren om het Nieuwe Testament eigentijds weer te geven. Munk verrast met zijn ongebruikelijke aanpak. Weg met alle latere toevoegingen! Geen hoofdstukindeling, geen tekstverwijzingen, nergens tussenkopjes, alleen zo nu en dan een witregel om tekstgehelen aan te duiden. Waar het kan, komt hij met poëzie. Zoals: *Dat is nog eens een meester in het vak,*

Mooie muren, maar geen dak!

(zijn versie van Lucas 14 vers 30)

Hij vertaalt actueel: *knoeien met uw aangiftebiljet*, heeft het over: *de regering, het parlement en de Hoge Raad* en raakt mij met een omschrijving als: *een geluid, alsof de hemel zelf diep adem haalde*. Eigentijds was hij toen zeker, want zijn weergave ademt de sfeer van de bezettingstijd. Zoals blijkt uit: *toen Pilatus een razzia onder hen hield of: een volmacht tot het houden van huiszoeking*. En zo oogt: *Gods machtsovername* (i.p.v. Gods Koninkrijk) als hét weerwoord tegen de 'Machtübername', waar Hitler toen op uit was.

enkele belangrijke data

13 januari 1898 geboren als Kaj Petersen
zijn vader overlijdt als hij 1,5 jaar oud is
wees op zijn 5e als ook zijn moeder sterft
Peter en Marie Munk worden pleegouders
op zijn 19e begint hij met theologiestudie
dat jaar schrijft hij 'Pilatus', 1e toneelstuk
1 januari 1924 zijn eerste preek in Vedersø
13 januari 1929 trouwt met Lise Jørgensen
samen krijgen ze 2 dochters en 3 zonen
9 april 1940 Duitsland overvalt Denemarken
27 maart 1943 protestbrief aan de minister
5 december protestpreek in Kopenhagen
1 januari 1944 zijn slotwoorden in Vedersø
4 januari met 3 revolverschoten vermoord

Het terugkerende dilemma in Munks leven

Het *Bericht van Lucas* wekte mijn interesse voor Munk. Was hij nou schrijver of pastor? Van zijn 19^e tot zijn 42^e worstelde hij zelf met die vraag. Voor zijn gemeenteleden in Vedersø was het ook 20 jaar lang een kwestie. Want Munk echt begrijpen, dat vroeg van de vissers en boeren uit het kustplaatsje in Jutland nogal wat. Vaak was hun dominee aan het schrijven. Niet alleen preken, maar ook gedichten, toneelstukken en wekelijks artikelen voor kranten en tijdschriften. Hij varieert in thema's en stijlen. Vol humor beschrijft hij bijvoorbeeld hoe hij de apostel Petrus rondleidt in de Sint Pieter van Rome. Ronduit prikkelend verwoordt hij de seksuele hunkering van Tea, een jonge weduwe. Mijn conclusie: Munk was een multi-talent, vooral op zoek naar literaire erkenning. In 1938 bereikt hij zijn artistieke hoogtepunt: 5 van zijn toneelstukken werden in Kopenhagen uitgevoerd. Van de opbrengst koopt hij Lokkelyke, een groot vakantiehuis. Opnieuw – nu voor de derde keer – vraagt hij ontheffing uit het ambt, maar besluit uiteindelijk toch verder te gaan. Bij zijn twintigjarig jubileum zegt hij tot zijn gemeente: *Ik ben u veel dank verschuldigd voor uw trouw jegens mij en dat u zoveel van mij verdragen heeft, Ik ben met mijn eigenaardigheden zo heel anders dan u allen hier*. Dat laatste kon men in Vedersø zeker beamen. Vanaf zijn komst begreep men niet waar hun jonge predikant een auto voor nodig had. Die Ford van toen is nu een pronkstuk in de

tot museum omgebouwde pastorie. Daar wordt trouwens ook getoond hoe Munk als een snelheidsmaniak werd ervaren door de dorpelingen.

Kiezen voor onvoorzichtigheid

Jaren lang zette Kaj Munk in op twee sporen: én schrijver én pastor zijn. Maar eind jaren dertig is een ander proces van binnen begonnen. Hij gaat zich uitspreken over de verontrustende ontwikkelingen in Europa. In een tijdschriftartikel zet hij uiteen *dat het nu tijd wordt iets aan de verdediging van ons land te doen*. Daarop komen brieven van verontruste lezers binnen die *op zogenaamd christelijke gronden* hem de les lezen. Munk maakt daar korte metten mee: *Dat Christus amok maakte in de tempel is voor mij het bewijs, dat Hij een all-round levend mens was*.

Opnieuw spoort hij aan in actie te komen: *Onder alle omstandigheden de neutraliteit in acht nemen betekent dat je al gestorven bent. Want leven is nog altijd hetzelfde als reageren*.

Als de Duitsers, ondanks eerder gedane beloften, Denemarken in 1940 tóch aanvallen is voor hem de wissel om. In het orgaan van de Deense predikantenbeweging roept hij zijn collega's op definitief stelling te nemen. Zijn pleidooi eindigt met: *Wat is dus de taak en arbeid van de predikant van heden? Zal ik antwoorden: geloof, hoop en liefde? Dat laat zich horen. Maar ik antwoord liever: moed. Nee, dat is nog niet uitdagend genoeg om de hele waarheid te zijn. Mijne heren ambtsbroeders, onze taak van heden is: onvoorzichtigheid*. Als evangelisch Luthers predikant wordt hem van overheidswege – de Deense kerk is een staatskerk – verboden vanaf de kansel politieke uitspraken te doen. Munk legt die aanmaning naast zich neer en schrijft de minister op 27 maart 1943: *Ik heb de eer u mee te delen, dat ik niet slechts van mening ben daaraan niet te moeten gehoorzamen, doch dat ik daar ook dwars tegen in zal handelen (...) Het is beter Denemarken te schaden in zijn verhouding tot Duitsland dan in zijn verhouding tot de Here Jezus (...) Hier sta ik, ik kan niet anders. Want het is de mens niet geraden iets tegen zijn geweten te doen*. Deze brief werd ondergronds verspreid en raakte zo in heel Denemarken bekend.

De eeuwigheid actualiseren

Dit opschrift komt uit Munks preek op 5 december 1943 in Kopenhagen: *God wees ons genadig, als wij niet willen begrijpen, dat de kerk dáár juist voor is: om op elk gegeven ogenblik de eeuwigheid te actualiseren*. Voor mij is dit de essentie van Munks leven. Soms staat een mens voor gewetensbeslissingen. Dan gaat het om twee vragen. Wat moet ik nú, in deze situatie doen? En hoe richtinggevend is nu voor mij de waarheid en werkelijkheid die God op het oog heeft? Dan besluiten en daarnaar handelen geeft rust, wat er ook op volgt. Op 1 januari 1944, precies 20 jaar na zijn 1^e preek in Vederso, zet Munk de eredienst op zijn kop. Hij staakt. Deze keer draagt hij geen toga. Hij dooft de kaarsen en gebaart de organist te stoppen met zijn spel. Vandaag beklimt hij de preekstoel niet. In zijn winterjas met rode das spreekt hij zijn gemeente toe: *Ik had niet gedacht, dat ik dit jubileum op deze manier zou vieren*. Hij is kwaad, verontwaardigd dat verschillende kerkleden de Duitsers helpen bij het bouwen van kustverdedigingswerken. *Ik ken de namen niet en zal ook geen moeite doen ze te weten te komen. Ik kan slechts bidden dat het geweten van deze gemeenteleden wakker mag worden*.

Drie dagen later komen 5 Duitsers hem thuis halen. Zijn laatste woorden aan Lise, zijn vrouw: *Stol paa Gud. Ofwel: Vertrouw op God*.

Nog even terug naar de serveerster

Exact drie jaar na de moord op haar man onthulde Lise Munk in de Koninklijke Schouwburg de plaat, waarmee hij nu nog herinnerd wordt. Inmiddels is me duidelijk dat lang niet alle Denen weten wie Kaj Munk was. Bij de jonge serveerster lag dat anders, zij had al mijn argumenten niet nodig. Pas nadat ik haar had bedankt voor haar hulp, zei ze dat ze uit Maribo kwam, Munks geboortedorp. Oh, dát verklaarde haar gedrag. Want al leefde de jonge Kaj er maar vijf jaar, in Maribo kun je inderdaad niet om hem heen. Een school en een straat in het centrum zijn naar hem vernoemd. Drie dagen na de foto in de Schouwburg maakte ik op het marktplein een fotoshoot van dit manshoge beeld. Afgaande op Kaj Munks levensverhaal en tientallen foto's van de man is me zonder meer duidelijk dat de beeldhouwer hem bijzonder goed wist neer te zetten. Een lange, tanige man; een ernstige oogopslag; licht voorovergebogen. Terecht een boek in de rechterhand en een nadrukkelijk appellerende vuist. Een man die voor zijn overtuiging stond, dat komt wel over..

